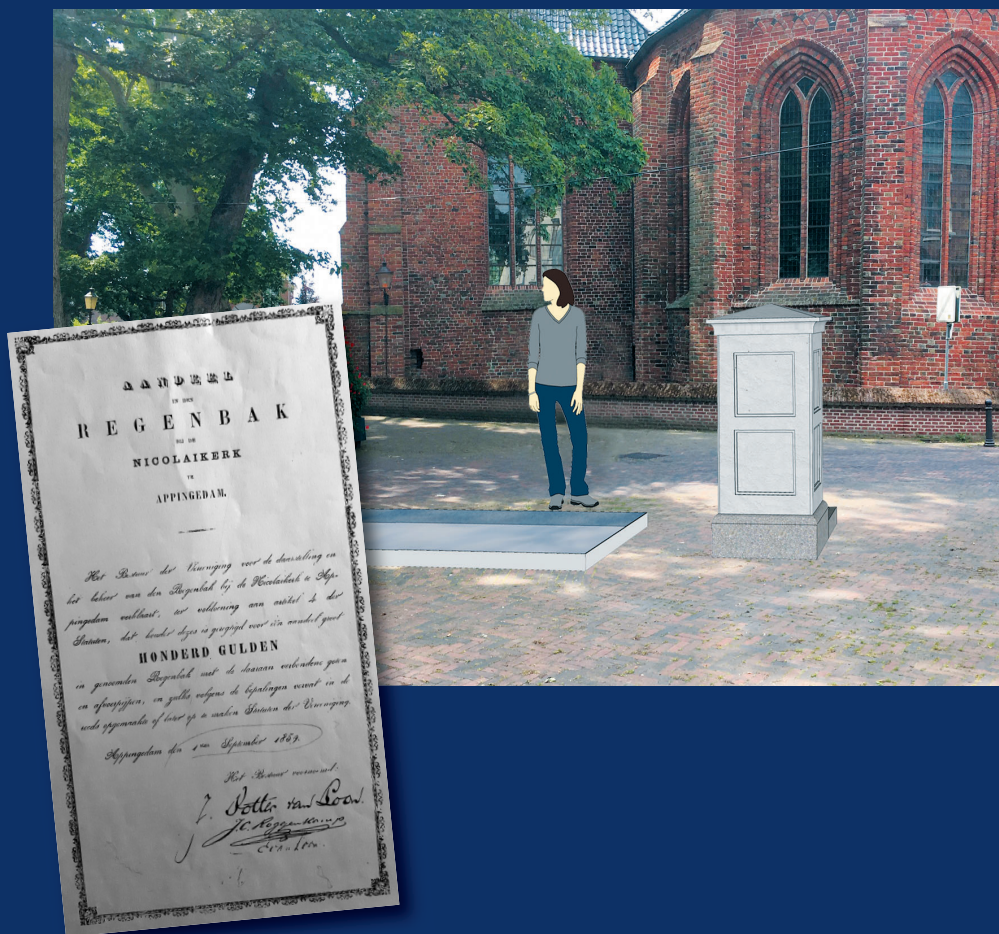


De monumentale Regenwaterbak Appingedam 1859

De geschiedenis van schoon drinkwater voor
'Ingezeten van Appingedam'



De monumentale Regenwaterbak Appingedam 1859

De geschiedenis van schoon drinkwater voor
'Ingezeten van Appingedam'

Colofon

Uitgave:
Stichting Archeologisch Informatiepunt Oost Fivelingo
Wijkstraat 25
9901 AE Appingedam

Foto's:
Gemeente Appingedam, Lourens Hengst, werkgroep Regenwaterbak

Tekst:
Reint Wobbes, Laura de Jager, Roelof Hadders

Vormgeving:
Laura de Jager en Fré Sikkema

Appingedam, 12 april 2024

Inleiding

In dit boekje wordt het verhaal verteld van de monumentale regenwaterbak naast de Nicolaïkerk in Appingedam.

Over hoe enkele notabelen in 1859 het initiatief namen voor een voorziening die voor schoon drinkwater voor de burgers van de stad moest zorgen, daarvoor de financiering, juridische voorwaarden en beheer regelden en tot realisatie van het project overgingen. Deze historie wordt in hoofdstuk 1 toegelicht en tevens worden in hoofdstuk 2 de betrokken notabelen besproken.

Daarna wordt in hoofdstuk 3 verhaald hoe de enigszins in vergetelheid geraakte regenwaterbak weer letterlijk en figuurlijk aan het licht werd gebracht. We hopen dat u dit boekje met interesse en plezier zult lezen.

De werkgroep regenwaterbak.



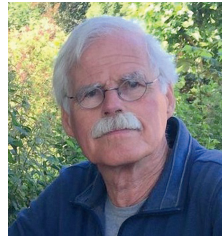
Hoofdstuk 1

De regenwaterbak bij de Nicolaïkerk te Appingedam

door Reint Wobbles, historicus 2020.

1 – 1 Historisch perspectief

Drinkwater is de eerste behoefte van mens en dier. Eeuwenlang gingen mensen dan ook wonen daar waar water was in de vorm van beken, rivieren en bronnen. Reeds in de oudheid waren er ook putten. In de bijbel is er ongeveer vijftig keer sprake van putten, die ook vaak fungeerden als ontmoetingsplaats. Als de knecht van Abraham een vrouw zoekt voor Izaäk dan gaat hij in Mesopotamië bij een put zitten, wetend dat tegen de avond de vrouwen zullen komen om water te halen. Ook de ontmoeting van Jezus met de Samaritaanse vrouw vond plaats bij een put. Toen Josef, de zoon van aartsvader Jacob, door zijn broers in een droogstaande put werd gegooid moest men hem er later weer uittrekken, blijkbaar dus een put zoals wij die in onze omgeving ook kennen.



De mensen die hier plm. 500 jaar voor Chr. naar ons kweldergebied kwamen, vestigden zich langs rivieren en riviertjes die uit het achterland naar zee stroomden omdat het grondwater ter plekke brak was en dus niet goed drinkbaar. Ook groeven ze vaak een dobbe of vijver midden op de wierde waar regenwater werd opgevangen. Dat waren ook hier belangrijke plekken, daar ontmoette men elkaar en misschien waren dat soms ook cultische plekken, waar later kerken verzezen. Bij wierdeaafgravingen heeft men ook meerdere putten gevonden. De ondergrond van de wierden was weliswaar zout of brak maar regenwater dat naar de ondergrond sijpelt, blijft drijven op het zoute water waarmee het zich niet vermengt. In de wierden vormde zich een hoeveelheid grondwater, een lens.

Omdat toen en in later tijd niet iedereen een put of een regenwaterbak had waren velen aangewezen op oppervlakte water. Dat was ooit tamelijk ongevaarlijk omdat het land nog niet dichtbevolkt was en er weinig vervuilende bedrijvigheid was. Bij toenemende bevolkingsdichtheid en nijverheid gaf dat zeker in de steden problemen omdat grachten, diepen en rivieren ook als riolen werden gebruikt waardoor het water werd bevuild door menselijke en dierlijke uitwerpselen en straatvuil. Dit veroorzaakte vaak gevaarlijke ziektes als cholera, tyfus,

noma en hepatitis: epidemieën en andere aandoeningen die veel mensenlevens eisten.

In Amsterdam bijvoorbeeld, was het water van de Amstel en grachten zo vervuild dat men vanaf de 16^e eeuw water van elders, vooral uit de Vecht haalde. Dat gebeurde met waterschuiten, getrokken door paarden. Men kende destijds nog niet het bestaan van bacteriën maar bemerkte proefondervindelijk dat vuiligheid, waaronder smerig water, ziekten konden veroorzaken. Kwalijke ziekmakende dampen noemde men miasmen.

De stad Groningen lag gunstig wat schoon water betreft, de Hunze en de Drentse A brachten schoon water naar de stad maar de diepen werden verontreinigd door de open riolen binnen de stad. In de 17^e eeuw vaardigden Burgemeesters en Raad tevergeefs de ene na de andere ordonnantie uit om de verontreiniging van het oppervlaktewater tegen te gaan.

In 1770 schreef de Groninger hoogleraar, medicus Wouter van Doeveren over *“het onderzoek naar ligging en gesteldheid van een gebied, de kwaliteit van het oppervlaktewater en de openbare zindelijkheid de grondslag van der Geneesoeffening”*.

Prof. Dr. Matthias van Geuns (1735 – 1817) geboren in de stad Groningen, arts aldaar en later hoogleraar te Harderwijk en Utrecht, stelde dat de staat zich tegen ziekten moest teweerstellen als tegen militaire vijanden. Hij was de eerste in ons land die een samenhangend geheel van maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid presenteerde. Deze zouden de welvaart van de gehele burgerij ten goede komen. De maatregelen bestonden uit het organiseren van een deugdelijke geneeskundige organisatie, zorg voor gezonde voeding, schone bodem en zuivere lucht. Ook stelde hij maatregelen voor om stinkend water en ander vuil af te voeren. Het nemen van deze maatregelen was volgens hem belangrijker dan het genezen van zieken door geneeskundigen.

Nederland was rond het midden van de 19^e eeuw verpauperd. Er was veel armoede en mensen waren verzwakt door honger, deels veroorzaakt door aardappelziekte. Geregeld waren er epidemieën en er was sprake van veel alcoholisme. Huisvesting, arbeidsomstandigheden, drinkwatervoorzieningen en riolering waren slecht. Vooral onder de armen waren de ziekte- en sterftcijfers hoog. De levensverwachting

was destijds voor mannen 38,3 jaar, voor vrouwen 47,9 jaar en de zuigelingssterfte bedroeg 20%.

In diezelfde tijd liet een groep hervormingsgezinde artsen, aangevuld met ingenieurs, bestuurders en politici van zich horen. Hun belangrijkste missie was het bevorderen van de hygiëne, het belang daarvan werd door hen zodanig uitgedragen dat ze Hygiënisten werden genoemd. Ze streefden naar verbetering van de volksgezondheid door betere huisvesting, arbeidsomstandigheden, drinkwatervoorziening en riolering. De Groningse medicus Levy Ali Cohen (1817 – 1889) was een vooraanstaand lid binnen deze beweging.

In Amsterdam waren vanaf ongeveer 1840 plannen ontwikkeld om een waterleidingnet aan te leggen maar men schrok terug voor de kosten, steeds was geld een probleem. Het Vecht- en Lek waterleidingplan van 1845 sneuvelde om die reden. In hetzelfde jaar kwam men op het idee om drinkwater te betrekken uit de duinen bij Brouwerskolk, welk plan door het Rijk werd goedgekeurd in 1847. Ook weer om financiële redenen konden de Amsterdammers pas in 1853 drinkwater uit de duinen proeven, water dat door de 'Amsterdamsche Duinwater-Maatschappij' onder voorzitterschap van de bekende schrijver en landsadvocaat Jacob van Lennep aan de stad werd geleverd.

In 1851 kwam de Gemeentewet van Thorbecke tot stand, een uitvloeisel van de Grondwet van 1848. Hierin werden o.a. de gemeenten wettelijk verantwoordelijk gemaakt voor de openbare gezondheid.



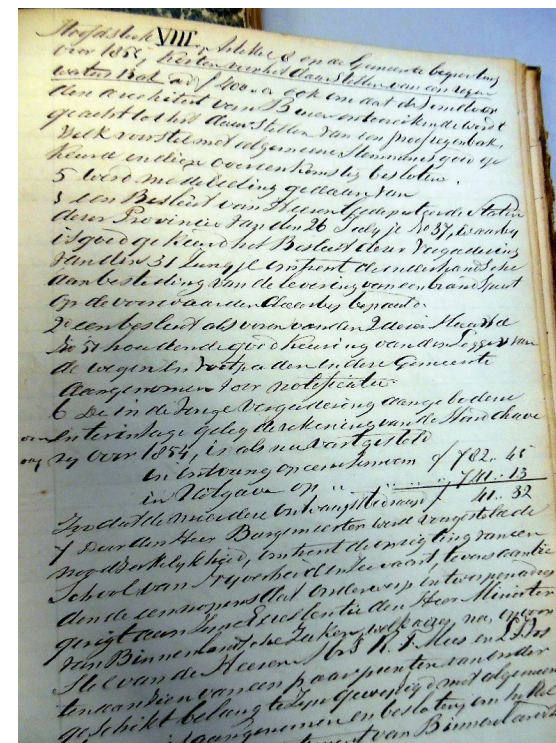
1 – 2 De Regenwaterbak in Appingedam

In Appingedam stelde in 1854 burgemeester Mr. Johannes Potter van Loon in een raadsvergadering voor “om regenwaterbakken te laten maken in het belang van ingezetenen deser plaats”. Hij dacht aan bakken met een inhoud van vijftientig kubieke ellen te plaatsen op gronden van het gerechtsgebouw of op een andere plaats. Hij schatte de kosten op ongeveer 800 guldens.

De raad vroeg de heren Burgemeester en Wethouders een plan te ontwerpen en de kosten te beramen. In 1855 stond er in de gemeentebegroting een bedrag van 400 gulden voor het maken van een regenwaterbak. Omdat de in de arm genomen architect dacht dat het bedrag ontoereikend zou zijn werd besloten een proefregenwaterbak te maken om een beter inzicht in de kosten te bekomen. Of de proef is uitgevoerd is niet bekend.

In 1858 vertelde de burgemeester in de raadsvergadering van 7 augustus dat enige notabelen het plan hadden gemaakt een regenwaterbak te plaatsen en dat ze van de kerkelijke gemeente reeds toestemming hadden gekregen om het regenwater van het kerkdak te mogen opvangen.

De groep notabelen richtte op 23 augustus 1859 een vereniging op die zich in artikel 1 van het Reglement ten taak stelde: “De daarstelling (plaatsing) en het onderhoud van een Regenwaterbak met dakgoten, afvoerpijpen enz. op het beplante kerkhof nabij de Nicolaikerk te Appingedam. Deze regenwaterbak moet enigszins voorzien in alhier bestaande behoefte aan vers drinkwater en zal dienen ten algemene nutte,



Verslag raadsvergadering 07-08-1858

vooral voor de bewoners in de kom van de stad, die tegen een geringe betaling water kunnen bekomen”.

In artikel 3 stelde men: “Deze oprichting wordt bekostigd uit de ingeschreven gelden der deelnemers. De kosten van onderhoud van den Regenwaterbak en de daartoe behorende werken, de kosten van administratie en van perceptie (inning) zullen uit de opbrengst van het verkochte water worden bestreden”.

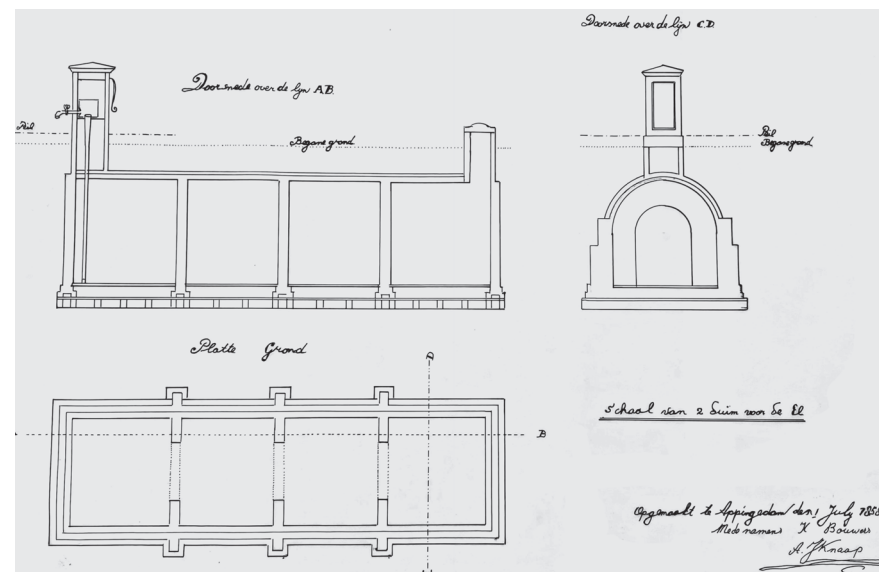
Men stelde in artikel 2 van het 10 artikelen tellende reglement ook direct de prijs van het water vast. Deze fluctueerde naargelang de hoeveelheid water die de regenwaterbak bevatte. In een droge tijd als het in de bak 1.25 el hoog stond, 4 cent de gang, bij 1.25 tot 2 el was de prijs 3 cent. En als de waterstand boven de 2 el stond werd de prijs 2 cent de gang. Een gang water was de hoeveelheid water die men met twee emmers in een gang of loop kon halen.

De groep notabelen, deelnemers bij de oprichting van de vereniging, werden na aankoop van aandelen die honderd gulden per stuk kosten aandeelhouders van de regenwaterbak. Het waren vooraanstaande en/of bemiddelde Damsters zoals Johannes Potter van Loon (1800 – 1865) advocaat en procureur te Appingedam en vanaf 1843 burgemeester van stad. Mr. Everhardus van Loon (1826 – 1903) griffier van de Gedeputeerde Staten van Groningen en schoolopziener. Dr. Paulus Adrianus van der Loeff was arts, Mr. Regnerus Tjarda Mees procureur, Mr. Rudolph Pabus Cleveringa Jzn was oud kantonrechter, Med. Dr. Rudolph Pabus Cleveringa Rzn (1822 – 1908) volgde zijn vader op als arts in de Solwerderstraat. Hij was hulpvaardig en sociaalvoelend en zeer gezien in de stad. Voor zijn diensten bij de bestrijding van de cholera-epidemie in 1863 werd hem een zilveren medaille van Koning Willem III toegekend. Dhr. H.H. van der Werf was scheepsbouwer, Mr. Albertus Muntinghe Cleveringa (1809 – 1874) was notaris en advocaat ter stede, Jan Cornelius Roggenkamp (1808 – 1897) was goud- en zilversmid en Mr. Synco Reijnders (1793 – 1873) notaris te Delfzijl en Appingedam, was van 1833 – 1843 burgemeester van Appingedam.

In 1858 werden ontwerptekeningen van de te bouwen regenwaterbak gemaakt, compleet met een natuurstenen pomp en opbouw waarin de toegang tot de kelder was gesitueerd.

In 1860 gaf de Provincie toestemming om een stukje gemeentegrond ten zuiden van het gerechtsgebouw kosteloos aan de ‘Vereniging van

den Regenwaterbak’ in gebruik te geven om daar de regenwaterbak te bouwen.



Men zou uit de tekst van de overeenkomst kunnen opmaken dat de regenwaterbak er toen reeds was.

In december 1884 werden de aandelen van de aandeelhouders van de regenwaterbak gratis overgedragen aan de Diaconie van de Hervormde Gemeente te Appingedam. In de akte waarin de overeenkomst werd vastgelegd staat dat de Diaconie de bak overnam met alle lusten en lasten onder voorwaarde dat de regenwaterbak moet blijven ten algemenen nutte en bepaald ten nutte van de ingezetenen wonende in de kom van de Gemeente Appingedam. Waarschijnlijk omdat de diaconie een bestaande organisatie was, waar opvolging van de leden gegarandeerd was en omdat het water afkomstig was van de Nicolaïkerk werd de regenwaterbak overgedragen door de aandeelhouders die hun doel hadden bereikt: namelijk het bevorderen van de gezondheid van de Damsters. De prijs van het water bleef zoals destijds was vastgesteld.

Waarschijnlijk is na de komst van waterleiding in Appingedam langzamerhand vergeten dat er dicht bij de Nicolaïkerk een fraai gemetselde regenwaterbak in de grond aanwezig is. Het collectieve geheugen is doorgaans kort.

Epiloog

Dat de burgemeester Potter van Loon in 1854 opperde een regenwaterbak te bouwen is niet zo vreemd gezien het feit dat een aantal streekgenoten als de professoren Van Doeveren en Van Geuns, Dr. Strating en Dr. Cohen reeds eerder de kwestie hygiëne en drinkwater onder de aandacht hadden gebracht. De cholera-epidemie in de jaren 1866 – 1867 met plusminus 21.000 doden was nodig om landelijk de aanleg van waterleidingen en rioleringen ter hand te nemen.

De arts, schrijver, historicus en archeoloog Rembertus Westerhof uit Warffum, die met drie andere Groningers in 1848 lid van de Tweede Kamer werd, bepleitte jarenlang wetgeving op het gebied van dood en begraven om hygiënische redenen. Uiteindelijk resulteerde dat in 1869 in het aannemen van de Wet op de Lijkbezorging. In 1872 volgde de Wet op de Besmettelijke Ziekten die o.a. voorschreef dat er lijkenhuizen op kerkhoven en begraafplaatsen zouden zijn.

Het verhaal van de Damster regenwaterbak is ook het verhaal van Damster notabelen die hun verantwoordelijkheid zagen en namen.

Bronnen hoofdstuk 1

(sd). Archief Reint Wobbles.

Cleveringa, M. P. (2005). *Een Groninger Familie: de geschiedenis van de afstammelingen van Bronno Frericks Cleveringa, plm. 1658 - 1720*. familiecleveringa.nl/publicaties. Opgehaald van <https://familiecleveringa.nl/publicaties>

Dik, J. (1956). *Uit de geschiedenis van Appingedam, de oude hoofdplaats van Fivelingo*. Assen: Van Gorcum.

Dr. R Westerhoff. (sd). Opgehaald van Parlement.com.

Eeghen, I. H. (1969). *Meniste vrijage - Jakob van Geuns (1769-1832) Gronings dokter, Amsterdams kassier*. Haarlem: Tjeenk Willink & Zoon.

Houwaart, E. (1991). *De hygiënisten, Artsen, staat & volksgezondheid 1840-1890*. Groningen: Historische Uitgeverij Groningen.

Zon, H. v. (1995). *Nederlandse Hygiënisten, Tussen droom en werkelijkheid, 1850-1875*. Groniek nr. 131, themanummer Medische Praktijken. Opgehaald van docplayer.nl.

Hoofdstuk 2

De initiatiefnemers van de regenwaterbak in 1859

door Reint Wobbles en Laura de Jager.

Mr. J. Potter van Loon
3 aandelen

Mr. E. van Loon
3 aandelen

Dr. P.A. van der Loeff
3 aandelen

Mr. R.T. Mees
2 aandelen

Mr. R.P. Cleveringa Jzn.
2 aandelen

Dr. R.P. Cleveringa Rzn.
2 aandelen

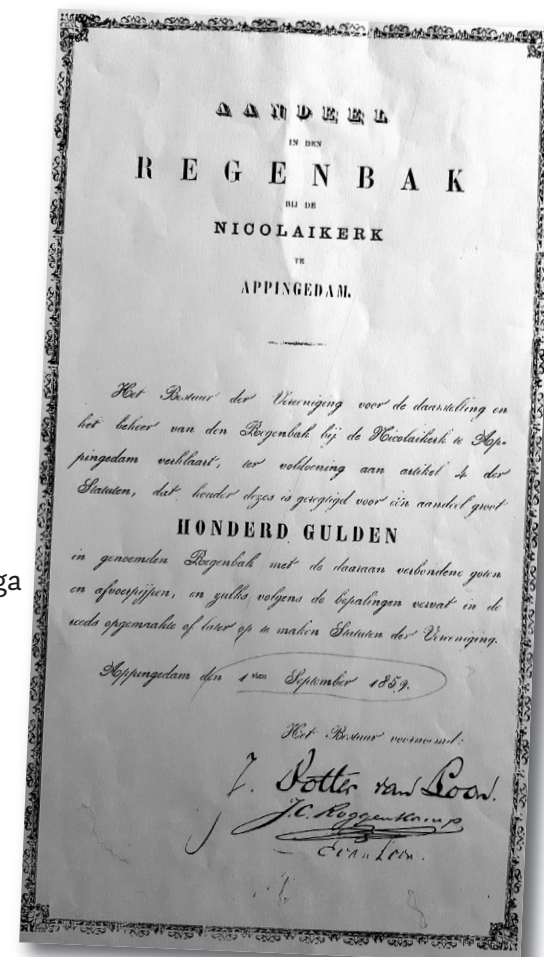
Dhr. H.H. van der Werf
2 aandelen

Mr. A. Muntinghe Cleveringa
2 aandelen

Mr. B. Dorhout Mees
2 aandelen

J.C. Roggenkamp
2 aandelen

Mr. Synco Reijnders
1 aandeel



R E G L E M E N T

op de daarstelling, het gebruik en het beheer van den **REGENBAK** met annexen nabij de Nicolaïkerk te **APPINGEDAM**.

Art. 1.

De vereeniging heeft ten onderwerp de daarstelling en het onderhoud van een' *Regenbak* met dakgoten, afvoerpijpen enz. op het beplante kerkhof nabij de Nicolaïkerk te *Appingedam*.

Het vereenigingsjaar loopt van den 1 Januarij tot den 31 December en wordt gerekend te zijn aangevangen den 1 Januarij 1859.

Art. 2.

Deze Regenbak zal strekken om eenigermate te voorzien in de alhier bestaande behoefte aan versch drinkwater en zal derhalve worden dienstbaar gesteld *ten algemeener nutte*, bepaaldelijk ten nutte van de Ingezetenen in de kom der Gemeente *Appingedam* tegen eene geringe betaling van het geleverde water.

Deze prijs zal zijn: als het water op 1,25 el is, 4 Ct. de gang; van 1,25 el tot 2, el 3 Ct. de gang; boven 2 el 2 Ct. de gang.

Art. 3.

Deze oprigting en daarstelling wordt bekostigd uit de ingeschrevene gelden der Deelnemers.

De kosten van onderhoud van den Regenbak en der daartoe behoorende werken, de kosten van administratie en van perceptie zullen uit de opbrengst van het verkochte water worden bestreden.

Art. 4.

Aan de Deelnemers zullen door na te melden Bestuur worden afgegeven aandelen aan toonder, ieder groot Honderd Gulden; deze aandelen zullen zonder formaliteiten kunnen worden verkocht en overgedragen. Er zal alleen hiervan kennis worden gegeven aan Bestuur.

Art. 5.

Als jaarlijksch dividend zal door de Deelnemers worden genoten, hetgeen de opbrengst van het verkochte regenwater meer zal renderen dan de kosten van onderhoud, administratie en perceptie.

Art. 6.

Het Bestuur der Vereeniging wordt door de Deelnemers opgedragen aan drie Leden, die de bevoegdheid hebben onderling de functiën van President, Secretaris en Penningmeester te regelen.

Jaarlijks treedt een der Leden, volgens een door het Bestuur te maken rooster van aftreding af, doch is dadelijk weder verkiesbaar; de eerste aftreding zal plaats hebben met den eersten Februarij 1860.

1. Mr. Johannes Potter van Loon (25 april 1800 Sint Annaparochie – 1 januari 1865 Appingedam), zoon van notaris Everhardus van Loon en Attje Potter Jouwstra. Hij studeerde rechten in Groningen, promoveerde in 1823 en vestigde zich als advocaat en procureur in Appingedam. Ds. H.P. Scholte, één van de leiders van de Afscheiding, die werd beschuldigd van majesteitsschennis en het preken tot oproer in 1834 tijdens een kerkdienst te Ulrum, werd door Mr. Potter van Loon verdedigd.

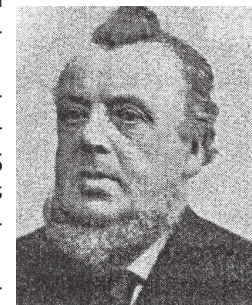
Hij werd lid van de gemeenteraad van Appingedam. In maart 1843 werd hij benoemd tot rechter-plaatsvervanger bij de arrondissementsrechtbank van Appingedam. In december van datzelfde jaar werd hij benoemd tot burgemeester van Appingedam, een functie die hij bijna twintig jaar zou vervullen.

Potter van Loon trouwde op 28 januari 1824 te Groningen met Gezina Marissen, dochter van een Groningse rentenier. Na haar overlijden hertrouwde hij op 28 september 1836 te Loppersum met Reiniera Sissingh, dochter van de burgemeester van Loppersum. Zijn derde huwelijk sloot hij na het overlijden van zijn tweede echtgenote in 1837 op 27 december 1842 te Uithuizen met de predikantsdochter Willemina Titia Brouwer. Potter van Loon overleed op 1 januari 1865 op 64-jarige leeftijd in zijn woonplaats Appingedam.

2. Mr. Everhardus van Loon (5 september 1826 Appingedam – 17 oktober 1901 Groningen) was Griffier van de Staten van Groningen (1871–1895), kantonrechter- en schoolopziener te Appingedam.

Studeerde rechten en promoveerde in 1848 te Groningen. Zijn meest bekende publicatie is: *'Het grondreglement voor de waterschappen in de provincie Groningen'* (5 stukken; 1898–1900). Hij is een zoon van Mr. Johannes Potter van Loon en diens eerste vrouw Gesina Marissen.

Everhardus van Loon was getrouwd met Aafjen Sjabina Cleveringa, dochter van Dr. Rudolph Ebels Cleveringa (1790–1856) en Gijszelina Margaretha Molenkamp (1798–1851). Ze was de zus van Dr. Rudolph Pabus Cleveringa (1822–1900).

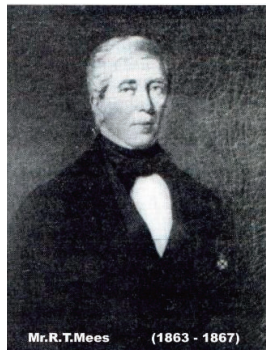


3. Dr. Paulus Adrianus van der Loeff (4 januari 1811 Hattum – 14 december 1866 Solwerd) was de zoon van de predikant Abraham Schim van der Loeff en Johanna Dorothea Rutgers. Hij was arts en gehuwd

met Cornelia Ebellina Cleveringa (1817-1897), een dochter van Dr. Rudolph Ebels Cleveringa (1790-1856) geneesheer te Appingedam en Gijszelina Margaretha Molenkamp. In de week waarin hun dochter Gezelina haar verloving aankondigde, overleed Paulus Adrianus plotseling. Als korporaal bij de Compagnie Vrijwillige Flankeurs nam hij deel aan de 10-daagsche Veldtocht tegen België.

4. Mr. Regnerus Tjaarda Mees

(13 juli 1790 Leermens – 4 januari 1867 Appingedam) was een zoon van de predikant Menso Alting Mees (1744-1795) en Enna de Cock (1769-1809). Hij trouwde met Margaretha Johanna Cornelia de Ravallet (1789-1832). Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren, onder wie Fokko Alting Mees. Hij hertrouwde als weduwnaar met Elisabeth Louise Maria Lucretia Umbgrove (1793-1860). Mees studeerde Romeins en hedendaags recht te Groningen, promoveerde en vestigde zich in Appingedam als advocaat en procureur, werd plaatsvervangend-rechter bij de arrondissementsrechtbank.



Hij was lid van de Provinciale Staten (1826-1850) en Gedeputeerde Staten van Groningen (1827-1836). In 1840 en 1848 was hij buitengewoon lid van de Tweede Kamer. In 1848 voerde hij het woord bij de algemene beschouwingen over de grondwetsherziening van Thorbecke. Hij stemde voor alle wetsvoorstellen. In zijn woonplaats Appingedam was Mees lid van de gemeenteraad en wethouder (1859-1863) en burgemeester van 1863 tot aan zijn dood in 1867. (N.B. Fokko Alting Mees bracht het tot president van de Javasche Bank, president van het Hoog Gerechtshof en het Hoog Militair Gerechtshof in Nederlands Indië, later was hij Minister van Koloniën, vervolgens Lid van de Raad van State en president van de Nederlandsche Handel-Maatschappij.)

5. Mr. Rudolph Pabus Cleveringa Jzn. (7 november 1819 “Het Blauwe Huis” Tjamsweer - Trekpad 10 Appingedam - 2 augustus 1890 Appingedam) was de oudste zoon van Johannes Quintinus Cleveringa (1796-1875) burgemeester van Appingedam, lid van de 1^e Kamer der Staten Generaal en secretaris/ontvanger van het Generale Zijlvest der Drie Delfzijlen en Henrietta Paulina van Swinderen.

Rudolph studeerde rechten in Groningen en vestigde zich in 1847 als advocaat en procureur te Appingedam. Hij trouwde op 27 juni 1851 in Hoogezand met Margaretha Jacoba Mees geboren in Garmerwolde op 31 oktober 1828, dochter van Ds. Petrus Mees (die predikant was in Garmerwolde) en Neeltje Dorhout. Het paar woonde eerst in Huize Fivelzigt, even buiten Appingedam, in het kerspel Uitwierde, aan het Damsterdiep. Hier werd hun zoon Petrus Cleveringa geboren op 15 november 1853. In 1854 kochten ze een pand aan de Solwerderstraat dat de naam “Stekje” kreeg.

Rudolph Pabus werd in 1857 lid van de gemeenteraad en in 1863 wethouder. In 1872 volgde de benoeming tot kantonrechter. Daarnaast was hij ook schoolopziener en kerkvoogd.

6. Med. Dr. Rudolph Pabus Cleveringa Rzn.

(3 februari 1822 Appingedam - 30 december 1900 Appingedam) was de zoon van Dr. Rudolph Ebels Cleveringa (1790-1856) en Gijszelina Margaretha Molenkamp (1798-1851). Hij studeerde medicijnen in Groningen en sloot zijn studie af met een dissertatie in 1846 en ontving zijn artsenbul twee jaar later. Mogelijk heeft hij zijn vader in eerste instantie geassisteerd en nam hij later de praktijk in de Solwerderstraat over. Hij trouwde met Cecilia Tichelaar (1830-1908), een dochter van Jacobus Pieter Tichelaar en Swaantje Derks Bonthuis. Tichelaar was Steenfabrikant te Enzelens en burgemeester van Loppersum.



Dokter Cleveringa was een geziene man. Naast zijn artspraktijk was hij voorzitter van het Nutsdepartement en commissaris van de Nutspaarbank. Hij was hulpvaardig en sociaal. Bij zijn veertigjarig ambtsjubileum deed hij een schenking waarmee de uitkering aan de armen royaal werd aangevuld.

Niet wetend dat de dokter inmiddels was overleden, maakte een arme landarbeider die naar Amerika was geëmigreerd en daar welgesteld was geworden, een legaat over naar de dokter die zijn gezin destijds in ziekte en ellende altijd belangeloos had geholpen en behandeld.

Wanneer hij visites maakte, liet de dokter zijn knecht en koetsier Hendrik Dertien geregeld even stoppen om te gaan vissen. De dokter had altijd een hengel bij zich die hij vernuftig in zijn wandelstok had verborgen.

7. Mr. Albertus Muntinghe Cleveringa, (7 februari 1809 Tjamsweer-17 juni 1874 Appingedam) zoon van Rudolph Pabus Cleveringa (1763 – 1818) en Cornelia Ebels (1771 – 1826). Hij was als student betrokken bij de Compagnie van de Vrijwillige Flankeurs en daardoor in 1830 bij de Tiendaagse Veldtocht tegen België. Hij raakte als enige gewond. Hij studeerde in Groningen waar hij op 1 juni 1835 in de rechten promoveerde op een proefschrift “*De legitimatione ejusque effectibus secundum jus civile hodiernum et futurum Belgicum*”.

Na zijn studie vestigde hij zich als advocaat en procureur in Appingedam waar hij zich ook ging bekwamen in het notariaat. Hij trouwde in 1845 in Scheemda met Ida Eelberdina Buseman. Ze kregen vier kinderen, twee jongens en twee meisjes. Eén jongen en twee meisjes stierven op jonge leeftijd. Hun zoon Mr. Rudolph Pabus Cleveringa (geboren 30 april 1852) was griffier bij het kantongerecht te Assen. Albertus Muntinghe was ooit kerkvoogd van de Nicolaïkerk te Appingedam. Met zijn zeven broers richtte hij in 1839 een mout en brandewijn stokerij op. Het werd betaald uit het erfdeel van vader en moeder Cleveringa-Ebels en Albertus Muntinghe was belast met het beheer. De aardappel-moutbranderij werd gebouwd te Opwierde en kreeg als naam “De Broederschap”. De broers lieten ook nog een brandewijn branderij bouwen die “De Groeve” werd genoemd. In 1841 werden beide bedrijven verkocht, mogelijk omdat de beheerder in hetzelfde jaar werd benoemd tot notaris. In 1860 kocht Albertus Muntinghe de Fromaborg te Wirdum van zijn broer Rudolph Ebels die het van zijn ouders had geërfd. Albertus verkocht de Fromaborg weer in 1866. De notaris woonde eerst op kamers in de Dijkstraat, na zijn huwelijk woonde het gezin op Blankenstein (Appingedam).

8. Hitje Harms van der Werff (15 juli 1802 Appingedam – 27 september 1882 Appingedam). Zoon van Harm Jans van der Werf en Trijntje Hitjes Amsinga. Hij trouwde op 24 oktober 1843 in Appingedam met Helena Margaretha Roggenkamp (1 april 1814 Nieuwe Schans – 29 april 1895 Appingedam), zus van Jan Cornelius Roggenkamp (9). Hitje was scheepsbouwer en had een partenrederij (eigendom en exploitatie werden met meerdere personen gedeeld i.v.m. risicospreiding) waarbij hij samenwerkte met Johannes Harmannus Rottinghuis. De scheepswerf in Appingedam stond bekend onder de naam “Molly”. Schepen van deze werf waren o.a. een 2 mast Schoener uit 1855, genaamd ‘Stad Appingedam’ en eveneens eenzelfde schip een

jaar later met de naam ‘Pelikaan’. In 1882 (jaar van zijn overlijden) wordt er een stichting opgericht waarmee een gasthuis wordt gesubsidieerd de ‘Stichting H.H. van der Werf’. Mogelijk omdat het echtpaar geen kinderen had voor een nalatenschap.

9. Jan Cornelius Roggenkamp (28 december 1808 Nieuwe Schans – 9 april 1897 Appingedam) van beroep goud- en zilversmid. Zoon van Cornelius Roggenkamp (1776-1830) en Epke Jans Onnes (1787-1845). Hij trouwde op 19 december 1838 met Johanna Nanning (24 maart 1812 Appingedam – 16 januari 1890 Appingedam). Zij was de dochter van Frikke Derks Nanning, een koopman en Klaasjen Nannings Dijkhuizen. Jan Cornelius en Johanna kregen 4 kinderen: Cornelius (1839-1925), Frikko (1841-1842), Klazina (1843-1845) en Epkelina Jantina (1847-1848). De laatste drie kinderen stierven jong. Hun oudste zoon Cornelius Roggenkamp was scheepsbouwer en later houthandelaar. Deze Cornelius had de eerste stoommachine in Appingedam en stichtte hier ook als één van de eersten een stoomtimmerfabriek en begon in 1870 een experimentele fabriek voor cementproductie.

10. Mr. Bernardus Dorhout Mees (30 december 1830, Garmerwolde – 27 mei 1890 Bendorf, Duitsland), zoon van Petrus Mees (predikant) en Neltje Dorhout. Hij studeerde rechten in Groningen. Was advocaat en procureur en vicepresident van de rechtbank in Groningen. Hij trouwde met Josina Margaretha Lewe van Aduard (1838-1905). Zij kregen negen kinderen, waarvan de oudste op 6 jarige leeftijd stierf en de jongste op 2 jarige leeftijd.

11. Synco Reijnders (23 juli 1793 Groningen – 30 november 1873 Groningen), zoon van de doopsgezinde arts Jan Reijnders en Frederica Hoitsema. Geboren in de Folkingestraat in Groningen. Hij bezocht de Latijnse School en ging daarna theologie studeren maar na 2 jaar ging hij over op een rechtenstudie. Hij behoorde tot één van de eerste leden van studentensociëteit Vindicat en schreef toen ook zijn eerste gelegenheids-gedichten. In 1819 promoveerde hij op de dissertatie “*De consensu in pactis ejusque variis formis*”. In 1822 trouwde hij met de apothekersdochter Wiea Zuidema en begon zijn loopbaan als kandidaat-notaris in Delfzijl

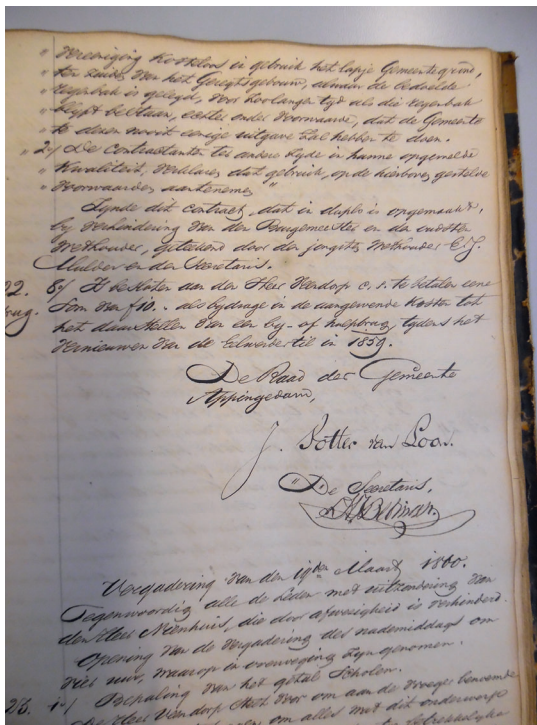


en schreef daar het verhaal "Een roare raize van 't Hogelaand naar Stad". In 1832 vertrok het echtpaar naar Appingedam waar Reijnders notaris werd en van 1833 tot 1843 ook burgemeester.

Hij schreef in Appingedam twee gedichten in de eerste jaargang van de Groninger Volksalmanak: "Mijn afscheidsbezoek aan den ouden toren van Appingedam" en "Houw dat Jan aan zien Saar komen is".

De burgemeester droeg geregeld gedichten voor op bijeenkomsten van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. In 1861 beëindigde Reijnders het notarisambt en vestigde zich met zijn vrouw in Groningen aan de Nieuwe Boteringestraat. Na het overlijden van zijn vrouw trok Reijnders in 1868 in bij één van zijn zoons in de Oude Boteringestraat, hoek Achter de Muur, waar hij vijf jaar later overleed.

A.S. de Blécourt en Kornelis ter Laan verzorgen in 1941 een heruitgave van de bekendste twee gedichten van Reijnders in de serie 'Berijmde vertellingen'. Op het schutblad verklaren zij de uitgave 'als een hulde aan de eerste dichter in de Groninger volkstal'. Dit moet gelezen worden als de eerste Groningstalige dichter van betekenis.



Besluit goedkeuring Heeren Gedeputeerde Staten overdracht "lapje grond" van gemeente aan Vereniging van den regenwaterbak 1859

Hoofdstuk 3

De herontdekking van de regenwaterbak

door Roelof Hadders.

Toen bij de herinrichting in 2006 van het kerkplein rond de Nicolaïkerk de 19^e -eeuwse regenwaterbak werd blootgelegd, was deze enigszins in de vergetelheid geraakt. Weliswaar bevonden zich in de kerk tekeningen en documenten van de bak, maar b.v. de exacte ligging was niet meer duidelijk.



Inspectie wees uit dat de bak nog vrijwel intact was. Wel waren er enkele scheuren zichtbaar en lag er veel puin. Ook was er ooit rücksichtslos een afvoerbuus dwars door heen aangelegd.



Het buisgat wordt hersteld

Helaas ontbraken de tijd en het geld om verder onderzoek te doen en werd de bak weer toegedekt. Wel werd er in de nieuwe bestrating aangegeven waar de bak precies lag.

In 2019 besloten enkele ingezetenen van Appingedam een werkgroep op te richten om dit toch unieke monument weer aan het licht te brengen. Uniek in die zin dat er bij de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed nog maar 5 van deze waterbergingen bekend zijn, waarvan slechts 2 op publiek toegankelijke plaatsen. De werkgroep was onderdeel van de Stichting Archeologisch Informatiepunt Oost Friesland.

Begin 2020 werd een bidbook gemaakt met het doel betrokkenen enthousiast te maken voor het project en om subsidiegevers te informeren. De 3-D animatie van Lourens Hengst gaf een goede indruk van wat de werkgroep wou laten zien. Dit leidde o.a. tot publicaties in de pers.

Inmiddels werd er contact gelegd met aannemers over de mogelijkheden en kosten. Dit bleek lastig omdat de in monumenten gespecialiseerde bedrijven het al druk hadden met herstel en versterking

van door de gasbevingen veroorzaakte schade in de provincie. Uiteindelijk werd er verder overlegd met de firma Sietsema uit Uithuizen. Aangezien een aantal potentiële subsidiegevers als voorwaarde stelde dat de regenwaterbak een monumentale status zou krijgen, werd deze aangevraagd bij de RCE. Gelukkig kon dit in korte tijd op 28 april 2021 gerealiseerd worden en kreeg de bak deze status als onderdeel van de monumenten status van de Nicolaïkerk. De Protestantse Gemeente Appingedam is eigenaar van de kerk, kerkplein en dus ook van de regenwaterbak.

Op 16 juni werd daarna door de nieuw gevormde gemeente Eemsdelta de omgevingsvergunning gepubliceerd. Door bezwaren van o.a. de RCE tegen het openmaken van de bak dreigde het proces vast te lopen. Gelukkig werd dankzij de inzet van de gemeente toch op 22 juli 2021 de definitieve vergunning afgegeven.

Inmiddels waren er voldoende toezeggingen van subsidiegevers om van start te kunnen gaan. Helaas belemmerde de toen heersende coronapandemie dat er daadwerkelijk kon worden begonnen. Toen dat begin 2022 wel weer mogelijk was bleken de bouwkosten enorm gestegen. Daardoor was er overleg met de subsidiegevers nodig, ook omdat de eerst aangegeven opleveringsdatum fors werd overschreden. Gelukkig gingen alle subsidiegevers akkoord met de vertraagde oplevering en werd door aanvullende subsidie van de gemeente het gat in de begroting gedicht.

Het project kon eindelijk echt van start!





In mei 2022 werd de bak blootgelegd voor inwendige inspectie door de aannemer. De inwendige schade kon in kaart worden gebracht en een plan van aanpak werd gemaakt.

Helaas bleek dat de uiteindelijke calculatie van de aannemer boven de begroting van de werkgroep ging. Gelukkig sprong ook nu de gemeente Eemdelta bij om het verschil te overbruggen. Uiteindelijk konden de werkzaamheden op 5 oktober pas echt beginnen.

Op 9 oktober kwam er een nieuwe tegenvaller. Bij het puinruimen in de put kwam er een Duitse steelhandgranaat uit de 2^e wereldoorlog tevoorschijn. Deze moest door de Explosieven Opruimingsdienst worden verwijderd en tot ontploffing gebracht. Daarna heeft een gespecialiseerd bedrijf de regenwaterbak verder onderzocht, waarbij nog 3 granaten werden gevonden. Dit alles bracht weer vertraging en extra kosten met zich mee. Ook de erg natte herfst werkte niet mee.



Op 12 april 2024 kon de regenwaterbak eindelijk worden onthuld door de betrokken wethouders van de gemeente Eemdelta

We hopen dat u dit boekje met plezier en interesse heeft gelezen.

Leden van de werkgroep regenwaterbak

*Laura de Jager
Rinus Froma
Erik Juk
Erik Meijer
Evert Hogen Esch
Roelof Hadders*

Bestuur AIPof

*Erik Juk
Erik Meijer
Roelof Hadders*



Nawoord

Dit project was niet mogelijk geweest zonder de bijdragen van enthousiaste sponsors. We willen hen dan ook heel hartelijk danken voor hun genereuze en flexibele bijdragen, ook nadat de onderneming dreigde te stranden door overschrijding van het budget en opleveringstijd.

Lijst sponsors

Stichting KP Boon
Stichting J.B. Scholtenfonds
Stichting Cultuurfonds
Fonds Eemsmond
Stichting Lieuwe Stiestra fonds
Stichting Nicolaïkerk Appingedam
RABO bank
Stichting BDP Cultuurfonds
Dijkstra Draisma
Impulsloket SNN
Gemeente Eemsdelta
Museumfonds Stad en Lande



De waterbak met waterspiegeling na de restauratie



De hangende keukens boven het water van het Damsterdiep



De Nicolaïkerk